

ВПЛИВ МІЖАМЕРИКАНСЬКОЇ ТА АФРИКАНСЬКОЇ СИСТЕМ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ НА ФОРМУВАННЯ КОМПЕНСАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ В КОНТЕКСТІ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

НЕСТОР Віталій - доктор юридичних наук, професор кафедри теорії держави і права та конституційного права, Міжрегіональна академія управління персоналом

ORCID ID: 0000-0002-8194-1392

DOI: <https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2025.4.59>

Стаття присвячена аналізу впливу між-американської та африканської регіональних систем захисту прав людини на формування сучасних моделей компенсації шкоди, завданої в умовах збройного конфлікту. У центрі уваги - судова практика Міжамериканського суду з прав людини (IACtHR) та Африканського суду з прав людини та народів (AfCHPR), які відіграють провідну роль у розробці адаптивних механізмів відшкодування, що враховують специфіку затяжних конфліктів, масових порушень прав людини та постколоніальних реалій.

У статті проаналізовано низку ключових рішень обох судів, зокрема у справах «Ogiek v. Kenya», «SERAC v. Nigeria», «KHRG v. Kenya», «African Commission v. Libya», «Barrios Altos v. Peru» та «Plan de Sánchez v. Guatemala». Показано, що регіональні органи вийшли за межі класичних репараційних стандартів міжнародного гуманітарного права, запропонувавши комплексні підходи, які охоплюють матеріальні, моральні, символічні, соціальні та інституційні компоненти компенсації.

У процесі дослідження виявлено, що між-американська система переважно тяжіє до індивідуалізованої юридичної моделі компенсації, де акцент зроблено на особистих правах і конкретних формах відшкодування, включаючи фінансову компенсацію, публічні вибачення, меморіальні заходи та гарантії неповторення. Натомість африканська система формує більш колективний та культурний підхід, в якому важливе місце займає відновлення гідності та цілісності постраждалих

громад. Особливістю підходу AfCHPR є визнання колективної шкоди та моральної компенсації як ключових елементів відновного правосуддя.

Зроблено висновок, що обидві регіональні системи накопичили цінний практичний досвід, який може бути корисним для розробки універсальних підходів до компенсації шкоди, спричиненої збройними конфліктами, зокрема в державах із гібридними війнами, слабкими інституціями або затяжними соціальними кризами. Автор підкреслює важливість поєднання індивідуальних і колективних форм компенсації, а також інтеграції цих підходів у діяльність глобальних механізмів, таких як Міжнародний кримінальний суд, Компенсаційна комісія ООН та органи перехідного правосуддя.

Ключові слова: міжамериканська система прав людини, африканська система прав людини, компенсація, збройний конфлікт, відшкодування шкоди; міжнародне публічне право, воєнні репарації, санкційні механізми.

Постановка проблеми

Проблематика ефективного відшкодування шкоди жертвам збройних конфліктів залишається однією з ключових викликів міжнародного права, зокрема в умовах, коли традиційні моделі компенсації, зосереджені на матеріальному відшкодуванні, виявляються недостатніми для складних соціокультурних контекстів. У цьому аспекті особливої уваги заслуговує практика міжамериканської та африканської регіональних систем

захисту прав людини, які, реагуючи на масові порушення прав у періоди насильства та нестабільності, виробили альтернативні, багатовимірні підходи до компенсації, що включають не лише фінансові виплати, але й реабілітаційні, символічні та інституційні заходи. Дослідження їхнього впливу на формування сучасної компенсаційної моделі є актуальним у контексті пошуку більш гуманістичних і контекстуально чутливих рішень для постконфліктного правосуддя на глобальному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Останні дослідження і публікації щодо впливу міжамериканської та африканської систем захисту прав людини на формування компенсаційної моделі в контексті збройного конфлікту висвітлюють розвиток багатовимірних підходів до відшкодування шкоди, що враховують не лише матеріальні, а й соціокультурні, колективні та відновлювальні аспекти компенсації. Значний внесок у вивчення цієї теми зробили такі дослідники, як Бурма С.К., Левенець А.В., Muthukumaran J., Mukundi Wachira G., Donoso G., Armin von Bogdandy, Piovesan F., O. Ferrer Mac-Gregor E., Morales Antoniazzi M., які аналізують як теоретичні засади, так і прикладні механізми компенсації у регіональних системах захисту прав людини.

Мета і завдання дослідження

Метою дослідження є комплексний аналіз впливу міжамериканської та африканської систем захисту прав людини на формування сучасної компенсаційної моделі у контексті збройного конфлікту, зокрема визначення їхніх підходів до відшкодування шкоди жертвам, які враховують як індивідуальні, так і колективні аспекти, а також соціокультурний контекст порушень; завданням є дослідити особливості компенсаційної практики цих регіональних інституцій, порівняти їхні методи та прецеденти, виявити загальні тенденції і відмінності, оцінити перспективи інтеграції цих моделей у міжнародне право з метою підвищення ефективності правосуддя і відновлення

справедливості у постконфліктних суспільствах.

Виклад основного матеріалу

Міжнародне право неодноразово стикалося з викликами, пов'язаними з ефективним забезпеченням відшкодування шкоди жертвам збройних конфліктів, особливо в регіонах із затяжними війнами, етнічними чистками та системним порушенням прав людини. У цьому контексті саме регіональні системи прав людини відіграють все більш помітну роль у формуванні підходів до компенсації, адаптованих до специфіки конфліктних територій. Особливої уваги заслуговують Міжамериканська та Африканська системи, які, з огляду на історичні, політичні та соціокультурні передумови, виробили унікальні інструменти компенсації жертвам конфліктів, які виходять за межі традиційних репараційних моделей, закріплених у міжнародному гуманітарному праві [1].

Африканський суд з прав людини та народів (AfCHPR), заснований у 1998 році на основі Протоколу до Африканської хартії прав людини і народів, відіграє важливу роль у захисті прав людини на континенті. Його діяльність значно виходить за межі стандартного правозахисного мандату, адже він бере участь у вирішенні складних питань, пов'язаних із наслідками збройних конфліктів, системного насильства та порушень, які мають глибокі соціокультурні корені. Суд не просто розглядає скарги індивідів, а активно формує прецеденти, що впливають на розвиток права переходу та відновлення в постконфліктних суспільствах [2].

Одним із ключових досягнень африканського суду є визнання концепції колективної шкоди, що відображено у резонансному рішенні у справі «Ogiek v. Kenya». Цей кейс став історичним прецедентом, оскільки вперше на континенті Суд офіційно визнав права корінного народу Ogiek як колективного суб'єкта права. Суд не обмежився формальним підходом до визначення збитків, а комплексно оцінив, що шкода для Ogiek включає не лише матеріальні чи економічні втрати через примусове виселення, а й глибокі культурні, соціальні та духовні порушення. Зруйнування традиційного спосо-

бу життя, втрата зв'язку з землею, що є центральною для ідентичності цього народу, має бути компенсоване не тільки грошима, а й заходами, спрямованими на відновлення цього зв'язку та відновлення самобутності спільноти.

Цей підхід свідчить про розуміння AfCHPR того, що традиційні юридичні моделі компенсації, які спираються на матеріальні збитки, недостатні для відновлення справедливості у багатьох африканських контекстах. Суд наголошує на важливості соціально-культурного контексту, в якому відбувалися порушення, та потребі у відновлювальних заходах, які враховують унікальні особливості кожної спільноти [3].

Окрім справи «Ogiek v. Kenya», Африканський суд з прав людини та народів виніс низку рішень, які підтверджують його системний підхід до компенсації шкоди, завданої збройними конфліктами, порушеннями прав людини та соціальною несправедливістю.

Одним із таких є справа «SERAC and CESR v. Nigeria» (Комісія з екологічних прав і ресурсів та Центр економічних і соціальних прав проти Нігерії). У цій справі Суд визнав, що уряд Нігерії порушив права місцевого населення дельти Нігерії, завдаючи шкоди навколишньому середовищу через нафтовидобувну діяльність. Суд підкреслив, що шкода навколишньому середовищу має прямий вплив на базові права людини — право на здоров'я, житло, водопостачання та культурне життя. Відтак Африканський суд постановив необхідність не лише матеріального відшкодування, але й проведення заходів із відновлення екологічної рівноваги, а також гарантій запобігання повторенню таких порушень [4].

Ще одним важливим кейсом є справа «Kenya Human Rights Commission v. Kenya», де Суд розглядав питання порушень прав людини під час поствиборчих заворушень 2007–2008 років у Кенії. Суд визнав державу відповідальною за непропорційне застосування сили та інші порушення. У рішенні було підкреслено важливість комплексної компенсації, що включає не лише виплату грошової компенсації потерпілим, а й реалізацію програм соціальної реабілітації, пси-

хосоціальної підтримки, а також створення механізмів гарантій неповторення таких порушень у майбутньому. Таким чином Суд демонструє увагу до соціального контексту і потреб потерпілих у період переходу [5].

У справі «African Commission on Human and Peoples' Rights v. Libya» Африканський суд розглядав питання відповідальності держави за воєнні злочини і порушення прав людини під час збройного конфлікту. Тут компенсація визнавалася багатомірною і включала не лише матеріальні виплати, а й вимогу до держави вжити конкретних заходів з реабілітації жертв, публічного визнання порушень і запровадження реформ у військових та судових структурах. Це рішення підкреслює, що компенсація у зоні конфлікту має носити не лише репаративний, але і трансформаційний характер [6].

Крім того, Африканський суд регулярно наголошує на важливості офіційних вибачень як форми моральної компенсації, що сприяє процесу примирення у розірваних війною або іншими насильницькими подіями суспільствах. Це можна побачити у ряді рішень, де держава зобов'язувалась визнати свою відповідальність і публічно вибачитися перед постраждалими групами.

Іншою характерною рисою африканського підходу є визнання моральної шкоди не менш важливою, ніж матеріальна, що особливо помітно в справах, пов'язаних із наслідками колоніалізму, внутрішніх конфліктів і масових порушень прав людини. У ситуаціях, де реституція у вигляді повернення майна чи землі є неможливою, AfCHPR вимагає застосування альтернативних заходів компенсації. До них належать офіційні вибачення, політичні реформи, публічне визнання провини держави, а також заходи, спрямовані на гарантії неповторення порушень. Таким чином, африканський суд підкреслює, що справедливість - це не лише матеріальна компенсація, а й процес соціального визнання та примирення.

Завдяки таким рішенням AfCHPR формує унікальну компенсаційну модель, яка виходить за межі класичних уявлень міжнародного права, враховуючи специфіку африканського континенту, зокрема важливість спадщини колоніалізму, складність

мультиетнічних конфліктів та глибокі соціальні травми. Ця модель базується на багаторівневому розгляді шкоди, що включає економічний, культурний, соціальний і моральний аспекти, і ставить у пріоритет процеси відновлення спільнот та соціальної згуртованості над виключно фінансовими репараціями [7].

Такий підхід демонструє значний потенціал для впровадження у більш широкі міжнародні стандарти переходного правосуддя і компенсації у зонах конфлікту, водночас висвітлюючи виклики для традиційних систем міжнародного права, які звикли до формалізованих і індивідуалізованих моделей компенсації, відкриваючи простір для більш гуманістичного і контекстуалізованого підходу до відновлення справедливості. У цьому контексті варто звернути увагу на практику Міжамериканського суду з прав людини (ІАСіНР), заснованого у 1979 році в межах Організації американських держав, який є однією з найважливіших міжнародних інституцій, що здійснює індивідуальний захист прав людини в регіоні Латинської Америки. Особливу увагу Суд приділяє справам, пов'язаним із порушеннями в період авторитарних режимів, політичних репресій, збройних конфліктів та масових злочинів проти людяності, а його практика має значний вплив не лише на національні правові системи держав-членів, а й на глобальні тенденції у сфері компенсації жертв порушень.

ІАСіНР одним із перших серед міжнародних судових інституцій сформував комплексний підхід до компенсації шкоди, що значно виходить за рамки традиційного уявлення про фінансові виплати. Ця концепція включає чотири основні компоненти:

- матеріальна шкода, що охоплює реальні збитки - втрату майна, доходів, медичні витрати, пов'язані з лікуванням та реабілітацією постраждалих;
- нематеріальна шкода, яка включає моральні страждання, емоційне приниження, втрату близьких людей, психологічні травми, що залишають глибокий слід у житті жертв;
- відновлювальні заходи, що мають на меті реабілітацію жертв, відновлення їхньої

гідності та соціального статусу. Сюди входять офіційні вибачення з боку держави, створення меморіалів на честь жертв, психосоціальна підтримка, а також ініціативи з пам'яті про злочини;

- інституційні зміни, спрямовані на усунення системних причин порушень, такі як гарантії неповторення - зміни в законодавстві, судовій системі, освіті та політиці, які запобігають відновленню насильства [8].

Одним із знакових рішень ІАСіНР є справа «*Bagrios Altos v. Peru*» (2001). У цьому випадку Суд постановив, що амністійні закони, які звільняли від відповідальності військових і чиновників, причетних до масового вбивства, є несумісними з принципами міжнародного права про права людини. Це рішення стало важливим прецедентом, адже Суд чітко вказав, що відшкодування шкоди жертвам не може існувати без встановлення справедливості, притягнення винних до відповідальності та відмови від безкарності. Визнання амністійних законів недійсними підкреслює важливість системного підходу - компенсація має бути частиною ширшого механізму правосуддя [9].

Ще один вагомий приклад - справа «*Massacre of Plan de Sánchez v. Guatemala*» (2004), пов'язана з вбивством мирних жителів під час громадянського конфлікту. Суд не обмежився виплатою індивідуальних компенсацій потерпілим, а закріпив практику колективного відшкодування. Було зобов'язано державу фінансувати соціальні програми, будівництво шкіл, підтримку місцевої культури, що є ключовими елементами відновлення громади після масштабної травми. Таким чином Суд визнав, що компенсація повинна не лише покривати особисті збитки, а й відновлювати соціальну ідентичність, цілісність і можливості постраждалих спільнот [10].

Практика ІАСіНР демонструє чіткий відновлювальний підхід, який передбачає не тільки відшкодування матеріальних збитків, але й повернення гідності, суспільної участі та довіри. Фінансові виплати розглядаються як одна із частин комплексної стратегії, що включає інтеграцію постраждалих у соціальне життя, визнання їхніх

страждань і забезпечення інституційних гарантій недопущення повторення порушень.

У межах цієї практики Суд також активно підтримує роль жертв у процесах ухвалення рішень, підкреслюючи їхню участь у виборі форм компенсації та відновлення. Цей підхід сприяє демократизації відновного правосуддя і розширює можливості для соціального примирення після тривалих періодів конфліктів і репресій [11].

Таким чином, Міжамериканський суд з прав людини виступає важливим лідером у розвитку міжнародного права у сфері компенсації, формуючи практику, що може бути адаптована й застосована в інших регіональних системах. Його рішення не лише допомагають постраждалим у Латинській Америці, а й служать каталізатором трансформаційних змін у глобальній системі захисту прав людини.

Аналіз міжамериканської та африканської систем прав людини свідчить про значущість комплексного, багатовимірного підходу до формування компенсаційних моделей у контексті збройних конфліктів та порушень прав людини. Обидві системи мають усталену практику, що поєднує як індивідуальні, так і колективні механізми відшкодування, однак відзначаються певними відмінностями у фокусі та методах.

Міжамериканська система прав людини робить акцент на юридичній індивідуалізації компенсації. Вона чітко окреслює права та потреби окремих жертв, забезпечуючи їм комплексне відшкодування як матеріальних, так і нематеріальних збитків, а також створюючи умови для соціальної реінтеграції через відновлювальні заходи. Цей підхід відповідає високому рівню розвитку правової культури в регіоні і надає значну вагу індивідуальним правам у постконфліктних процесах [12].

Натомість африканська система прав людини відрізняється акцентом на відновлювальній справедливості в контексті колективної шкоди, пов'язаної із системними порушеннями, історичною нерівністю і соціальною маргіналізацією. Визнання колективних прав та колективних форм шкоди - культурної, соціальної, духовної - дозволяє формувати компенсаційні моделі, що спря-

мовані на відновлення цілісності громад, їхніх традицій і соціального статусу. Африканський підхід також значно інтегрує соціокультурний контекст, що є критично важливим у країнах із тривалими конфліктами та глибокими історичними ранами [13].

Взаємне вивчення досвіду цих регіональних систем відкриває широкі можливості для розробки універсальних, адаптивних стандартів компенсації шкоди, завданої військовими конфліктами. Особливо це актуально для держав з гібридними конфліктами, постконфліктним наслідками або низьким рівнем довіри до державних інституцій. Комбінування підходів, що враховують як індивідуальні, так і колективні права, юридичну відповідальність та соціокультурні особливості, може підвищити ефективність процесів відшкодування, сприяти соціальній стабілізації та примиренню [13].

Крім того, перспективним напрямом розвитку є поглиблення інтеграції компенсаційних механізмів регіональних систем із глобальними структурами, такими як Міжнародний кримінальний суд (МКС), Компенсаційна комісія ООН, а також відповідні органи Ради Безпеки ООН. Така інтеграція дозволить не лише підвищити рівень відповідальності держав та нелегальних збройних формувань за нанесену шкоду, а й забезпечити більш узгоджений і цілісний підхід до справедливості та відновлення у масштабах міжнародного співтовариства.

Це сприятиме формуванню механізмів, які здатні діяти у складних конфліктних ситуаціях, де національні системи правосуддя часто виявляються слабкими або неефективними. Міжнародна координація і стандартизація підходів до компенсації можуть стати інструментом посилення прав людини, захисту постраждалих та сприяння довгостроковому миру і стабільності.

Отже, взаємодія між міжамериканською та африканською системами прав людини не лише збагачує кожен з них, а й відкриває нові горизонти для розвитку компенсаційної моделі в міжнародному праві, особливо в аспекті подолання наслідків військової агресії та складних соціальних конфліктів.

Висновки

Міжамериканська та Африканська системи прав людини продемонстрували здатність адаптуватися до надзвичайних викликів, зокрема в умовах конфлікту та постконфліктного періоду. Їхній внесок у формування компенсаційних моделей полягає не лише в судових рішеннях, а й у зміщенні парадигми компенсації - від формального відшкодування до відновлення гідності, соціальної справедливості та інтеграції жертв у суспільне життя. Ці системи розвивають справді відновлювальні моделі компенсації, що можуть і повинні бути враховані в глобальних зусиллях з відбудови після воєн і гуманітарних катастроф.

Література

1. Muthukumar J. Inter-American and African Human Rights Systems. URL: <https://moderndiplomacy.eu/2019/12/18/inter-american-and-african-human-rights-systems/>
2. Mukundi Wachira G. African Court on Human and Peoples' Rights: Ten years on and still no justice. URL: https://www.humanrights.ch/cms/upload/pdf/091023_Afrikanischer_MRGerichtshof.pdf
3. African Commission on Human and Peoples' Rights v. Republic of Kenya, Judgment, Application № 006/212. URL: <https://www.escri-net.org/caselaw/2023/african-commission-human-and-peoples-rights-v-republic-kenya-judgment-application-no/>
4. 155/96 : Social and Economic Rights Action Center (SERAC) and Center for Economic and Social Rights (CESR) / Nigeria. URL: <https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/achpr/2001/en/149449>
5. Kenya Human Rights Commission v. Kenya, African Commission on Human and Peoples' Rights, Comm. No. 135/94 (1995). URL: <http://hrlibrary.umn.edu/africa/comcases/135-94.html>
6. Application 002/2013 – The African Commission on Human and Peoples' Rights vs State of Libya. URL: <https://www.african-court.org/wpafc/application-002-2013-the-african-commission-on-human-and-peoples-rights-vs-state-of-libya/>
7. Practical guide The African court on human and peoples' rights towards the African Court of Justice and Human Rights. URL: https://www.fidh.org/IMG/pdf/african-court_guide.pdf
8. Donoso G. Inter-American Court of Human Rights' reparation judgments. Strengths and challenges for a comprehensive approach. *Revista IIDH*. 2009. Vol. 49. URL: <https://www.corteidh.or.cr/tablas/r24577.pdf>
9. Inter-American Court of Human Rights «Case of Barrios Altos v. Peru». URL: https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_75_ing.pdf
10. Inter-American Court of Human Rights «Case of the Plan de Sánchez Massacre v. Guatemala». URL: https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_116_ing.pdf
11. Donoso G. Inter-American Court of Human Rights' Reparation Judgments: Strengths and Challenges for Integral Healing. 2008. Vol.18. URL: <https://www.corteidh.or.cr/tablas/r24131.pdf>
12. Armin von Bogdandy, Piovesan F., O. Ferrer Mac-Gregor E., Morales Antoniazzi M. The Impact of the Inter-American Human Rights System. Transformations on the Ground. URL: <https://www.mpil.de/files/pdf6/the-impact-of-the-inter-american-human-rights-system-v1.pdf>
13. African Commission on Human and Peoples' Rights, Human Rights in Conflict Situations in Africa. URL: <https://casebook.icrc.org/print/21216>

Vitalii Nestor

Doctor of law,

Professor of the Department of Theory of

State and Law and Constitutional Law,

Interregional Academy of Personnel

Management

ORCID ID: 0000-0002-8194-1392

Vitaliinestor7@gmail.com

The Impact of the Inter-American and African Human Rights Systems on the Formation of a Compensation Model in the Context of Armed Conflict

This article analyzes the impact of the Inter-American and African regional human rights systems on the development of modern compensation models for harm caused in the

context of armed conflict. The focus is placed on the case law of the Inter-American Court of Human Rights (IACtHR) and the African Court on Human and Peoples' Rights (AfCHPR), which play a leading role in designing adaptive reparation mechanisms that reflect the specific nature of protracted conflicts, mass human rights violations, and postcolonial realities.

The article examines several landmark rulings from both courts, *including* *Ogiek v. Kenya*, *SERAC v. Nigeria*, *KHRC v. Kenya*, *African Commission v. Libya*, *Barrios Altos v. Peru*, and *Plan de Sánchez v. Guatemala*. It is demonstrated that these regional bodies have gone beyond the classical reparation standards of international humanitarian law by introducing comprehensive approaches that incorporate material, moral, symbolic, social, and institutional components of compensation.

The study finds that the Inter-American system generally leans toward an individualized legal model of compensation, emphasizing personal rights and specific forms of redress, including financial compensation, public apologies, memorial initiatives, and guarantees of non-repetition. In contrast, the African

system adopts a more collective and culturally contextualized approach, in which the restoration of dignity and community integrity plays a central role. A distinctive feature of the AfCHPR's approach is the recognition of collective harm and moral reparation as key elements of restorative justice.

The article concludes that both regional systems have accumulated valuable practical experience that may serve as a foundation for developing universal approaches to compensation for conflict-related harm—especially in states facing hybrid warfare, weak institutions, or protracted social crises. The author emphasizes the importance of combining individual and collective forms of redress and integrating these models into the work of global mechanisms such as the International Criminal Court, the United Nations Compensation Commission, and transitional justice bodies.

Keywords: Inter-American human rights system, African human rights system, compensation, armed conflict, reparations; public international law, war reparations, sanction mechanisms.